

НАСЛІДКИ НЕПРАВОМІРНОГО ПУБЛІЧНОГО ПОКАЗУ, ВІДТВОРЕННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ФОТОГРАФІЧНИХ ТВОРІВ ІЗ ЗОБРАЖЕННЯМ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Ольга Кулініч,
доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук

Постановка проблеми. Художні твори як один з проявів літературно-художньої діяльності є засобом вираження поглядів, почуттів, думок їхніх авторів. Перелік художніх творів є різноманітним і охоплює, зокрема, живопис, декоративно-прикладне мистецтво, скульптуру, музичні твори, театральні постанови, аудіовізуальні твори, фотографічні твори, карикатури. На законодавчому рівні неможливо урегулювати процес створення твору, тому що він є спонтанним та не завжди залежить від волі особи. Разом з цим, законодавством України визнається порядок розповсюдження примірників творів та закріплюються підстави для заборони розповсюдження.

Фотографічні твори у XXI столітті посіли важливе місце в життєдіяльності людини. Технічні засоби фіксації та розповсюдження інформації створюють умови для розгляду фотографічних творів не тільки як прояву мистецької діяльності, але і як оперативного засобу фіксації інформації. На жаль, фотографування не завжди відбувається з дотриманням норм чинного законодавства, у певних випадках настають негативні наслідки та відбувається порушення прав та інтересів фізичних осіб, наслідком чого є порушення права на таємницю особистого життя, розповсюдження конфіденційної, негативної інформації, тощо. Беручи до уваги ці обставини, актуальності набуває питання щодо визначення наслідків, пов'язаних з

неправомірним поширенням фотографічних творів.

Стан дослідження. Питання щодо визначення фотографічного твору як об'єкта авторського права, умов надання йому правової охорони, частково були предметом розгляду в окремих наукових публікаціях Ж. Зварич, С. Мазуренко, В. Мельникова, О. Моргунової, С. Сліпченко та ін. Деякі питання охорони інтересів фізичних осіб, зображених на фотографічних творах, розглядалися у працях Е. Гаврилова, Л. Кравця, А. Крупянко, В. Микрюкова, В. Пилипенко, О. Ерделевського та ін. На жаль, немає монографічного дослідження з обраної тематики, тому багато питань залишаються недослідженими й потребують висвітлення в науковій літературі.

Метою статті є дослідження наслідків неправомірного публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів щодо деяких категорій фізичних осіб залежно від прав, які були порушені.

Негативні наслідки неправомірного публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів стосуються різного кола суб'єктів і настають в результаті різноманітних дій, якими порушуються права й інтереси фізичних або юридичних осіб.

Першою групою осіб, чії права можуть бути порушені, є автор твору чи володілець майнових прав на фотографічний твір. При неправомірному використанні, відтворенні чи розповсюд-

женні фотографічних творів, цим суб'єктам може бути завдано як моральної, так і майнової шкоди.

По-перше, це можливо як внаслідок дій, якими порушуються особисті немайнові права авторів фотографічних творів, передбачених статтями 423, 438 ЦК України [1], ст. 14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2]. Порушення особистих немайнових авторських прав можуть проявлятися у зміні, спотворенні фотографічного твору, незазначенні імені автора чи навпаки в його розголосенні, якщо автор мав намір залишитися анонімом чи виступати під псевдонімом. Крім цього, коментування фотографій, створення на їхній основі похідних творів (наприклад мотиваторів, мемів, та ін.) може також негативно спотворювати зміст фотографічного твору, що впливає на його сприйняття. Наслідком таких дій є спричинення душевних хвилювань авторів твору, завдання йому моральної шкоди.

По-друге, це дії, внаслідок яких порушуються майнові права автора чи володільця майнових прав на фотографічні твори (статті 424, 440 ЦК України [1], ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2]). Такі порушення полягають у незаконному введенні в цивільний оборот або здійсненні будь-яких дій, пов'язаних з використанням майнових прав на твір без відповідного погодження з автором чи особою, наприклад, розповсюдження творів шляхом продажу або відчуження іншим способом, публічна демонстрація фотографічного твору без згоди автора, включення фотографічного твору як складових частин збірників, енциклопедій, тощо. Незаконне використання твору з комерційною метою завдає майнової шкоди автору чи володільцю авторських прав, адже він не отримує винагороду за таке використання або отримує її не в повному обсязі.

По-третє, шкоду може бути завдано внаслідок порушення специфічних прав авторів творів образотворчого мистецтва — права слідування та права доступу. Про наявність цих прав у фотографа можна вести мову лише у випадку, коли фотографічний твір розглядають як об'єкт образотворчого мистецтва, тобто він створений митцем або є примірником, який вважається оригінальним твором мистецтва. При цьому фотографічний твір має розглядатися як самобутній, індивідуальний витвір автора, що відображає його особистість, але без урахування інших критеріїв, таких, як цінність або призначення [3, 4].

Зазначені права передбачені статтями 26, 27 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2], ст. 448 ЦК України [1]. Право слідування як специфічне право авторів творів образотворчого мистецтва й авторів оригіналів рукопису може бути порушено шляхом передання твору без виплати відповідної ставки права слідування у розмірі, що встановлюється законодавством відповідної країни. При такому поширенні твору без виплати винагороди завдається шкода матеріальним інтересам автора чи його правонаступників. Дії, котрими порушується право доступу, полягають, наприклад, у переданні оригіналу твору образотворчого мистецтва без відповідного повідомлення автора про нового власника та нове місце зберігання твору мистецтва. Такими діями авторів можна завдавати моральної шкоди, пов'язаної зі складнощами в реалізації права доступу.

Отже, до першої групи осіб, чийі права та інтереси можуть бути порушені неправомірним публічним показом, відтворенням і розповсюдженням фотографічних творів, належать автори фотографічних творів та (або) особи, яким належать авторські права на твір.

До другої групи осіб, чийі інтереси зачіпає публічний показ, відтворення та розповсюдження фотографічних

ЗАХИСТ ПРАВ

творів, належать фізичні особи, які зображені на таких творах. Унаслідок таких дій відбувається порушення права фізичної особи на власне зображення, що хоча безпосередньо не закріплено в чинному цивільному законодавстві, проте опосередковано охороняється положеннями статей 307, 308 ЦК України [1]. Ці статті визначають порядок створення та використання фотографічних й інших художніх творів, які містять зображення фізичних осіб. Порушення порядку створення та використання зображення фізичної особи у художніх творах може завдати моральної шкоди особі та в певних випадках матеріальної.

За загальним правилом, встановленим ст. 308 ЦК України [1], фотографія, інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, а в разі її смерті — за згодою осіб, визначених частиною четвертою ст. 303 ЦК України [1]. Згода, яку дала фізична особа, зображена на фотографії, іншому художньому творі, може бути після її смерті відкликана особами, визначеними ч. 4 ст. 303 ЦК України [1]. Витрати особи, що здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору, відшкодовуються цими особами. Якщо фізична особа позувала авторів за плату, фотографія, інший художній твір може бути публічно показаний, відтворений або розповсюджений без її згоди. Фізична особа, що позувала авторів фотографії, іншого художнього твору за плату, а після її смерті — її діти та вдова (вдівець), батьки, брати й сестри можуть вимагати припинення публічного показу, відтворення чи розповсюдження фотографії, іншого художнього твору за умови відшкодування авторів або іншій особі пов'язаних з цим збитків. Фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, зображеної на ній, якщо це ви-

кликано необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб.

Крім цього, шкода, пов'язана з порушенням права фізичної особи на власне зображення може збільшуватись у зв'язку з фіксацією на фотографічному творі якихось інтимних моментів з життя людини. Тож, окрім права фізичної особи на власне зображення, порушується право на таємницю особистого життя. Відповідно до ст. 301 ЦК України [1], фізична особа має право на особисте життя. Вона сама визначає своє особисте життя та можливість ознайомлення з ним інших осіб. Зазначеною статтею гарантується право на збереження в таємниці обставин свого особистого життя. Їх розголошення іншими особами можливо лише за умови, що такі обставини містять ознаки правопорушення, що підтверджено рішенням суду, а також за згодою самої особи.

Порушення права на приватне життя може полягати в розповсюдженні інформації про приватне (особисте) життя фізичних осіб унаслідок незаконного поширення фотографічних творів, зроблених з порушенням закону, наприклад прихованою камерою. Крім цього, певна інформація може бути поширена засобами масмедіа з використанням фотографічних матеріалів, наданих особами, що були з потерпілим у довірливих, близьких стосунках. Основною проблемою при цьому є те, що особиста інформація стає доступною та не завжди компенсація може буде адекватним покаранням при вторгненні у приватне життя.

При розгляді справ у судах увага звертається власне на доступність інформації про приватне життя постраждалої особи, наскільки вона самостійно розголошувала інформацію про себе до факту порушення, наскільки оприлюднена інформація може завдати шкоди її інтересам і чи здатний такий факт спричинити взагалі моральні страждання особи. У певних випадках публікація фотогра-

фій свідчить про намір виявити справжнє моральне обличчя та справжній образ життя певних осіб, які можуть бути своєрідним еталоном для багатьох пересічних громадян. У зв'язку з цим при вирішенні таких спорів визначаються підстави правомірності поширення фотографічних творів із зображенням фізичної особи без її згоди та виявляється наявність «суспільного інтересу», «суспільної необхідності» в таких діях.

Викладене зумовлює важливість удосконалення правового регулювання проведення фото- та відеозйомки фізичних осіб і порядку публічного обнародування, відтворення та розповсюдження творів із зображенням фізичних осіб з метою захисту приватного життя останніх, а також честі, гідності та ділової репутації.

Розмір моральної шкоди, завданої внаслідок порушення права фізичної особи на власне зображення може також збільшуватися внаслідок порушення права на честь, гідність та ділову репутацію, охорона яких відбувається відповідно до статей 297, 299 ЦК України [1]. У судовій практиці досить багато позовів про компенсацію шкоди, завданої порушенням права на честь, гідність, ділову репутацію при спотворенні образу фізичної особи, внаслідок створення карикатур, пародій, здійснення колажів, фотомонтажу та застосування інших способів видозміни зображення. У таких випадках дуже проблематично знайти грань між саркастичним, комічним висміюванням певних рис характеру та правом на честь, гідність і ділову репутацію. Крім цього, у певних випадках фотографічними творами ілюструють певну інформацію в засобах масової інформації, що не завжди є достовірною, а у подекуди може бути навіть негативною. При цьому фотографічні твори надають можливість ідентифікувати особу, про яку йде мова, що може завдавати моральні переживання. На жаль, досить часто результат такої

творчості переходить «межі допустимої критики», внаслідок чого завдається шкода.

До третьої групи осіб, які можуть постраждати внаслідок неправомірного публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів належать пересічні фізичні особи, котрі не зображені на творі та не володіють авторськими права на твір. Таке може статися у випадку, коли змістом фотографічного твору порушуються моральні засади суспільства, національної безпеки, громадського порядку.

Чинне законодавство України встановлює певні вимоги для опублікування творів. Так, відповідно до ч. 2 ст. 442 ЦК України [1] твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого та сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю і моральності населення. Статтею 3 Закону України «Про захист суспільної моралі» [5] закріплюються такі обмеження щодо змісту творів. Виробництво й обіг у будь-якій формі продукції порнографічного характеру в Україні забороняються. Критерії віднесення продукції до такої, що має порнографічний характер, встановлюються спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері культури та мистецтв. Виробництво й обіг у будь-якій формі продукції еротичного характеру та продукції, що містить елементи насильства й жорстокості, дозволяються виключно за умови дотримання обмежень, встановлених законодавством. Забороняються виробництво та розповсюдження продукції: що пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України; пропагує фашизм і неофашизм; принижує чи ображає націю або особистість за національною ознакою; пропагує бузувірство, блюзнірство, неповагу до національних і релігійних святинь; принижує особистість, є проявом знущання з приводу

ЗАХИСТ ПРАВ

фізичних вад (каліцтва), з душевнохворих, літніх людей; пропагує невігластво, неповагу до батьків; пропагує наркоманію, токсикоманію, алкоголізм, тютюнопаління й інші шкідливі звички. Духовні, морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні та матеріальні цінності поміж інших об'єктів є об'єктом національної безпеки нашої країни відповідно до ст. 3 Закону України «Про основи національної безпеки України» [6]. У цьому аспекті твори, що не відповідають моральним засадам суспільства, становлять загрозу національній безпеці та розглядаються як наявні та потенційно можливі явища й чинники, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам України. При розповсюдженні творів, їх примірники можуть бути вилучені з обороту за наявності загрози завдання шкоди населенню, моральним засадам суспільства, духовним, морально-етичним, культурним, історичним, інтелектуальним та матеріальним цінностям суспільства.

Остання — четверта група суб'єктів, яких стосуються негативні наслідки неправомірного публічного показу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів — це особи, що здійснили такі дії. Питання щодо притягнення їх до відповідальності за фактом порушення прав та інтересів інших осіб вирішується в судовому порядку. Зазвичай, потерпілими особами можуть висуватися вимоги про відшкодування моральної та майнової шкоди, припинення дій, що порушують права, спростування інформації, опублікування судового рішення тощо. У разі визнання вини й укладення мирової чи медіаційної угоди, як компенсацію може бути застосовано також вибачення перед потерпілою особою.

Висновки. Викладене дає можливість умовно розподілити всіх суб'єктів, яких безпосередньо стосуються наслідки неправомірного публічного по-

казу, відтворення та розповсюдження фотографічних творів на чотири групи суб'єктів. По-перше, це автори творів чи інші особи, яким належать авторські права на твір, які зазнають порушення їхніх особистих немайнових та (чи) майнових прав на фотографічний твір. По-друге, це особи, які зображені на фотографічному творі. При цьому порушується їхнє право на власне зображення, а в певних випадках додатково порушується право на таємницю особистого життя чи право на честь, гідність, ділову репутацію. По-третє, це особи, в яких внаслідок таких дій не порушуються ні авторські права, ні право на власне зображення. Такі особи лише зазнають шкоди внаслідок порушення норм суспільної моралі. Зазначеним категоріям фізичних осіб, внаслідок таких неправомірних дій, може завдаватися моральна шкода, а у деяких випадках матеріальна. До четвертої групи осіб належить фізична чи юридична особа, яка здійснила неправомірний публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографічного твору з порушенням прав інших осіб. Питання щодо визначення відповідальності такої особи вирішується у судовому порядку чи в результаті вирішення спору у позасудовому порядку.

Неправомірне поширення художніх творів тягне настання різноманітних наслідків. При цьому важливо чітко кваліфікувати дії, якими порушуються права й інтереси фізичних осіб при неправомірному публічному поширенні художніх творів, розробити дієві заходи боротьби з такими порушеннями та визначити відповідальність, яка є співмірною для певного виду неправомірних дій і наслідків, які вони тягнуть. Тісний зв'язок авторського права, що регламентує охорону різноманітних об'єктів (зокрема фотографічних творів) та інституту особистих немайнових прав (що регламентує охорону права фізичної особи на власне зображення), свідчить про необхід-

ність одночасного реформування й удосконалення правового регулювання відносин у сфері створення та поширення фотографічних творів із зображенням фізичних осіб, а також розробку дієвої системи захисту й

контролю за поширенням інформації, зокрема й у засобах масової інформації.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV // Офіційний вісник України. — 2003. — №11. — Ст. 461.
2. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 року № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13.
3. Директива Ради ЄС «Про гармонізацію строку охорони авторського і деяких суміжних прав» від 29.10.1993 року № 93/98/ЄЕС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 1993. — № 290 — С. 9 (Зміни внесені Директивою 2001/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22.05.2001 року // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 2001. — № 167. — С. 10).
4. Директива Європейського Парламенту та Ради «Про право слідування на користь автора оригінального твору мистецтва» від 27.09.2001 року № 2001/84/ЄС // Офіційний вісник Європейських співтовариств. — 2001. — № 272. — С. 32.
5. Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20.11.2003 року № 1296-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 14. — Ст. 192.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.

Надійшла до редакції 28.01.2014 року